

Publicerad 25 jan 2002 14:04

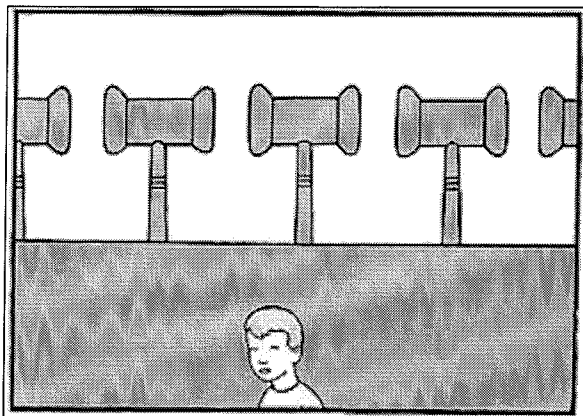

Illustration: Helena Davidsson Neppelberg

Domstolar missar barnets bästa

Det finns allvarliga brister i domstolarnas sätt att besluta i vårdnadstvister. Rättsapparaten fungerar dåligt när det gäller att finna den lösning som är bäst för det enskilda barnet. Det hävdar forskaren Annika Rejmer.

"Barnets bästa skall komma i främsta rummet vid avgörande . . . av alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge."

Så står det i föräldrabalkens sjätte kapitel, det som utgör den lagliga grunden för domstolarnas beslut i vårdnadstvister.

Men i praktiken följer inte domstolarna den paragrafen. Risken är stor att domen i ett vårdnadsmål inte leder till den lösning som är bäst för barnet. Det hävdar rättssociologen Annika Rejmer, forskare vid Lunds universitet, i sin kommande doktorsavhandling.

HON HAR GRANSKAT 114 vårdnadstvister som avgjordes i 16 olika tingsrätter. Hon har också genom en enkät fått ta del av de erfarenheter av vårdnadstvister som 108 föräldrar, 68 socionomer, 68 domare och 85 advokater har. Och hennes undersökning avslöjar en rad allvarliga brister.

- Systemet är alldeles för fyrkantigt, säger Annika Rejmer. Det förmår inte att ta hänsyn till det enskilda barnets speciella behov. Lagen och domstolen bryr sig inte om lilla Lisas egna känslor, att hon kanske känner sig rädd för sin mamma eller sin pappa. Det spelar inte heller någon avgörande roll vem av föräldrarna som faktiskt är bäst på att trösta henne och ta hand om henne. Hennes lilla person kommer bort i rättegången trots att det är hon som borde vara huvudpersonen.

BARN BEHANDLAS schablonmässigt i vårdnadstvister, enligt Annika Rejmer.

- De lösningar som domstolarna väljer är standardiserade, som om alla barn och föräldrar vore lika. Och socialtjänstens utredare anpassar sig till de juridiska standardlösningarna. Om målet är att föräldrarna ska samarbeta och barnen ska må bra - då ska inte vårdnadstvister avgöras enligt dagens modell, säger hon.

Den allvarligaste bristen är att föräldrarna aldrig får chansen att bearbeta och lösa sin

inbördes konflikt, enligt Annika Rejmer. Den handlar nämligen sällan om barnen, när det kommer till kritan.

Många som hamnar i en domstol i strid om barnen har inte avslutat sin sargade kärleksrelation på ett bra sätt. Somliga är i själva verket livrädda för att lämna varandra, och genom att gång på gång göra varandra illa behåller de ett slags förtvivlad närhet. Andra handlar i panik därför att de svåra känslorna av övergivenhet från barndomen växte till outhärdlig styrka när den en gång så älskade meddelade att kärleken hade tagit slut. Eller också handlar striden om svartsjuka och hämndbegär eller pengar och egendom.

- **DE FÖRVIRRADE OCH** livrädda föräldrarna får ingen hjälp att vaska fram konfliktens kärna och lösa den, säger Annika Rejmer. I stället ställer samhället upp med en stridsarena i form av en domstol och vapendragare i form av advokater. Och så blir barnen vapen i ett krig som i grunden inte gäller dem.

Inte ens de samarbetsamtal hos socialtjänsten som domstolen kan besluta om ger avsedd effekt, enligt Annika Rejmers undersökning.

- Nej, de fungerar inte om konflikten är svår och djup. En majoritet av de föräldrar som har varit med i min enkätundersökning upplevde samarbetsamtalen som förödmjukande, diskriminerande eller rentav förnedrande.

Numera har domstolarna möjlighet att döma till gemensam vårdnad även om den ena parten protesterar. Men gemensam vårdnad kräver samarbete, och eftersom kärnan i föräldrarnas konflikt kvarstår kan sådana domar enligt Annika Rejmer leda till en svår tillvaro för barnen under terrorbalans i stället för fred.

- **MÅNGA BARN SLÅR** knut på sig själva för att medla mellan föräldrarna. Det finns barn som lägger ner så mycket energi på detta att deras personliga utveckling avstannar, säger Annika Rejmer.

Barnets bästa ska alltså enligt lagen vara ledstjärnan för domstolarna. Men vad innebär det? Och hur tar man egentligen reda på vad som är barnets bästa?

Ja, de flesta som faktiskt beslutar i vårdnadstvister vet inte, enligt Annika Rejmers undersökning. 79 procent av socialsekreterarna, 60 procent av advokaterna och 50 procent av domarna som hon frågade ut anser att begreppet barnets bästa är otillräckligt definierat.

Enligt Barnkommittén, en offentlig utredning som har granskat hur FN:s barnkonvention fungerar i Sverige, ska domstolen fastställa vad som är bäst för det enskilda barnet genom att kombinera två olika sorters kunskap.

FÖR DET FÖRSTA ska rätten genom att ta del av vetenskapliga rön och vedertagen erfarenhet ta reda på vad som i allmänhet är bra för barn, det så kallade objektiva perspektivet.

För det andra ska rätten kartlägga det enskilda barnets speciella livssituation och upplevelse av denna samt barnets egen vilja när det gäller framtiden, det så kallade subjektiva perspektivet.

Men gör domstolarna så?

- Nej, svarar Annika Rejmer, det subjektiva perspektivet försvinner. Domstolarna har varken verktyg eller metoder att verkligen ta reda på det enskilda barnets särskilda situation och egen vilja. I stället är det föräldrarnas behov som styr. I mitt material finns till och med tingsrätter som inte alls anlägger ett barnperspektiv utan enbart skipar

rättvisa mellan föräldrarna.

Den vårdnadsutredning som görs innebär normalt att två socionomer dels har gemensamma samtal med föräldrarna, dels besöker dem i deras respektive hem under någon timme eller två. Utredarna försöker då ta reda på de mindre barnens relation till föräldern genom att observera hur de betar sig. Om de större barnen är hemma frågar utredarna hur de har det och var de vill bo i framtiden.

- **MER ÄN SÅ** blir det inte i de allra flesta fall, säger Annika Rejmer, och jag anser att dessa utredningar utifrån ett barnperspektiv är alldeles för ytliga. Det finns ju inte en chans att ett barn under sådana förutsättningar öppnar sig för en främmande människa i dessa extremt känsliga frågor.

Ändå är det i praktiken just vårdnadsutredarna som avgör vårdnadstvisterna. I 77 procent av de tvister som Annika Rejmer har granskat innehöll vårdnadsutredningen en rekommendation till domstolen i frågan om vem som skulle få vårdnaden, och i dessa tvister följde domstolen rekommendationen i nio fall av tio.

- I praktiken är det alltså två socialtjänstemän som avgör saken efter en ytlig utredning. Det är inte rättssäkerhet, tycker jag. Och framför allt är det ju ingen som har hunnit sätta sig in i det enskilda barnets känslor och speciella situation. Livsavgörande beslut fattas på ett magert underlag, säger Annika Rejmer.

HON PÅPEKAR OCKSÅ att domare och advokater i gemen saknar djupare kunskap om hur barn och föräldrar fungerar i en vårdnadstvist. Psykologi ingår inte i juristernas grundutbildning.

Hon har dessutom sett att olika tingsrätter har olika syn på vad som generellt sett är bra för barn. Visserligen har domstolarna i landet utvecklat en praxis. Den innebär till exempel att barn inte utan starka skäl ska utsättas för förändringar, till exempel tvingas att flytta och byta skola. Många tingsrätter undviker också att splittra syskonskaror. Och de flesta tycks anse att mammor är bättre vårdnadshavare för små flickor, medan pappor ofta betraktas som lämpligare för stora pojkar.

Men långtifrån alla tingsrätter följer dessa regler på ett rimligt sätt med tanke på barnens bästa, enligt Annika Rejmers undersökning.

- Vissa tingsrätter splittrar syskon. En gav mamman vårdnaden om dottern, medan den alkoholiserade pappan fick vårdnaden om den sjuårige sonen därför att pappan behövde motivation när han skulle i väg på avgiftning. Det fungerade inte bra för pojken. I ett annat fall bestämde tingsrätten att flickan skulle bo kvar hos pappan därför att mamman hade flyttat och inte kunnat ordna bostad på flera månader. Mannen hade slagit kvinnan och var känd av de sociala myndigheterna som en aggressiv person.

ANNIKA REJMER HAR också sett att män och kvinnor inte är lika inför lagen i vårdnadsfall.

- Papporna är i underläge redan från början, särskilt invandrarmännen. De passar sällan in i den standardlösning som domstolen oftast bestämmer sig för.

Annika Rejmer har tillsammans med juristen Anna Singer lagt fram ett förslag till en ny och bättre hantering av vårdnadstvister.

Insidan skrev om deras modell den 4 december 2001 inom ramen för artikelserien "Med barnen som vapen".